

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Соціально-психологічний факультет
Кафедра соціальної та практичної психології

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

Збірник наукових праць викладачів та студентів

Випуск 1

Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І.Франка
2015

*Рекомендовано до друку вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол №5 від 11.12.2015р.)*

Рецензенти:

С.М. Симоненко – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського

В.О. Климчук – кандидат психологічних наук, професор кафедри психології Українського Католицького Університету

Л.П.Бутузова – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка

П49 Прикладні аспекти психології особистісного зростання. Збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 1. / За ред. Л.П. Журавльової, Н.Ф. Портницької, Ю.Ю. Дем'янчук. – Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка. 2015. – 130 с.

У збірнику наукових праць «Прикладні аспекти психології особистісного зростання» представлені результати науково-дослідної діяльності викладачів кафедри та результати роботи студентських психологічних гуртків та проблемних груп.

Статті подано в авторській редакції.

ЧИННИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

1.	Гавриловська К. Психологічна складова нормативно-правової регуляції поведінки особистості.....	6
2.	Дем'янчук Ю. Використання методів арт-терапії у роботі практичного психолога.....	9
3.	Котлова Л. Психологічний аналіз учбових конфліктів.....	11
4.	Котлова Л., Саух Т. Теоретичний аналіз факторів задоволеності шлюбом подружжя.....	15
5.	Кириченко В. Психологія споживчої поведінки.....	17
6.	Кулаковський Т. Формування підприємницьких компетенцій як завдання практичної психології.....	24
7.	Литвинчук А. Місце емпатії в структурі екологічної самосвідомості особистості.....	29
8.	Мазяр О. Психологічний експеримент І.О. Сікорського.....	33
9.	Можаровська Т. Особливості розвитку екологічної свідомості у підлітковому віці.....	35
10.	Фальковська Л. Архетип справедливості в українських казках.....	37
11.	Шмиглюк О., Зарицька Б. Теоретичний аналіз проблеми самосвідомості у психологічній науці.....	40

ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ: ВІКОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

12.	Гавриловська К., Скрицька К. Чинники формування інтернет - залежності в юнацькому віці.....	43
13.	Гавриловська К., Шаховець Ю. Особливості емоційної сфери дітей з синдром Дауна.....	45
14.	Котлова Л., Бродовська А. Аналіз результатів дослідження прояву шкільної тривожності молодших школярів з різним рівнем навчальної успішності.....	47
15.	Котлова Л., Дідківська В. Зв'язок рівня комунікативності та інтернет – залежності в юнацькому віці.....	49
16.	Кирильчук І. Дослідження ціннісної сфери школярів при переході з молодших до середніх класів.....	51
17.	Кириченко В., Яцинюк Д. Психологічні особливості споживчої поведінки молоді.....	57
18.	Портницька Н., Войцехівська Ю. Гендерні особливості	

	стратегіальних тенденцій розвитку творчих здібностей у молодшому підлітковому віці.....	60
19.	Портницька Н., Долінчук І. Порівняльний аналіз ефективності опитувальників та психосемантичних методів у вивченні образу майбутнього подружнього партнера у юнацькому віці.....	64
20.	Портницька Н., Хомутовська О. Особливості прояву самостійності підлітків залежно від стилю материнського виховання.....	67
21.	Портницька Н., Чупріна С. Образ ідеальної дитини у свідомості батьків підлітків.....	69
22.	Савиченко О., Манілов Ю. Вікові особливості сприймання політичної реклами.....	71

ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ РАКУРС

23.	Весельська А. Вплив особистісних характеристик на розуміння музичних творів.....	75
24.	Гавриловська К., Зверева І. Особливості мотиваційної сфери військовослужбовців.....	78
25.	Гавриловська К., Опанчук Т. Психосемантичні характеристики образу кохання у масовій свідомості.....	80
26.	Гавриловська К., Роїк І. Порівняльний аналіз емоційних станів молодих матерів із різним соціальним статусом.....	83
27.	Котлова Л., Драган С. Аналіз гендерних особливостей ставлення до грошей у студентському середовищі.....	86
28.	Котлова Л., Гарбовська І. Порівняльний аналіз ставлення чоловіків та жінок до поняття «конфлікт».....	88
29.	Котлова Л., Ковальчук В. Динаміка професійної мотивації студентів-психологів першого і п'ятого курсів.....	92
30.	Котлова Л., Ковтун В. Дослідження рівня комунікативної компетентності студентів-психологів 1 та 3 курсу	94
31.	Котлова Л., Осінчук Л. Дослідження стилів поведінки в конфліктній ситуації в студентів з різним соціометричним статусом у групі.....	98
32.	Кириченко В., Божук І. Ефективність використання елементів еротичності у рекламі.....	100
33.	Мазяр О., Міліневська Е. Суперечності між декларованими цінностями та реальною поведінкою студентів гуманітарних спеціальностей.....	102

34.	Савиченко О., Дубова С. Розвиток мотивації досягнення студентів в умовах неформальної освіти.....	106
35.	Тичина І., Листопадська М. Професійний вибір в уявленнях сучасних старшокласників.....	108

ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІАГНОСТИКИ ТА СУПРОВОДУ

36.	Гречуха І. Ціннісна підтримка літературно обдарованих старшокласників: на прикладі роботи українських та польських літературних осередків.....	112
37.	Дем'янчук Ю., Шмиглюк О. Структура психологічного портрету дитини у роботі з проєктивними техніками.....	116
38.	Загурська І. Кризові моменти в розвитку самооцінки першокласників.....	118
39.	Кирильчук І., Черняєва В. Психометрична характеристика тесту визначення рівня навчально-пізнавальної активності студентів ВНЗ.....	122
40.	Тичина І., Байдюк А., Жигун Ю., Кухарчук В., Лобода О. Рефлексія досвіду тренінгової роботи з дітьми, що потребують корекції розумового розвитку.....	125

- науково-дослідницької роботи: зб. доповідей та тез науково-практичної конференції. – Житомир: МАН, Житомирське регіональне відділення, 2013. – С. 6-11.
5. Найдьонова Л.А. Трансгенераційна передача психологічної травми голодомору / Любов Найдьонова // Психологічні перспективи. – 2011. – Спецвип. «Психологічні виміри українського соціокультурного простору». – Луцьк : Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2011. – С.3-12.
  6. Сімків М.В. Типи ставлення до оточуючих як чинник монетарних установок / Мар'яна Володимирівна Сімків // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / [за ред. С.Д.Максименка, Л.А.Онуфрієвої]. – Вип. 10. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – С.720-731.
  7. Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2-х т. / Григорій Сковорода / [за заг. ред. В. І. Шинкарука]. – Т. 1. – К. : Наукова думка, 1973. – 531 с.
  8. Сланченко Л.И., Рассоленко Н.А. Современные способы ценообразования через призму психологического восприятия цены // Экономика и менеджмент инновационных технологий, 2013. – № 11: [Электронный ресурс]. – URL: <http://ekonomika.snauka.ru/2013/11/3308> (дата запису: 10.10.2014).

Тарас Кулаковський

доцент, кандидат психологічних наук

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЯК ЗАВДАННЯ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

*Теория без практики мертва,
практика без теории слепа
А. В. Суворов*

На сучасному етапі розвитку суспільства слід відмітити про відрив практичної психології від проблем економіки країни. Вчений Панок В.Г. у своїй роботі зазначає: «Криза у психології початку минулого століття, про яку писали зокрема П. П. Блонський, Л. С. Виготський, Г. С. Костюк, С. Л. Рубінштейн, М. Г. Ярошевський та ін., була викликана стрімкими запитами практики, необхідністю швидкого й ефективного застосування психологічних методів і методик у всіх сферах суспільного життя. Така ж ситуація спостерігається у нашій країні і тепер» [4].

Дуткевич Т.В., Савицька О.В. зазначають, що розвиток практичної психології тісно пов'язаний з розвитком техніки, виробництва та суспільних відносин. Однак, у практиці економічного життя країни такий вплив практичної психології не помітний [2].

На сучасному етапі розвитку суспільства існує нагальна потреба в спрямуванні практичної психології на задоволення потреб

економіки країни. А саме, на забезпечення формування компетенцій майбутніх фахівців у сфері підприємницької діяльності.

Конституція України гарантує кожному «право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло». Забезпечення цього права працездатний українець може досягти своєю працею: або як найманий працівник, або як підприємець. В економіці країни перші – залежать від наявності робочих місць, а другі є тією силою, що створює ці робочі місця як для себе, так і для найманих осіб.

Проблема сучасної економіки полягає в тому, що в Україні не сформований клас підприємців. Адже еволюційно працездатне населення країни формувалось як виконавці, включаючи управлінські кадри. А між особами виконавця і підприємця є велика різниця, ця різниця криється в особистостісних характеристиках людини, і подолати її можна тільки за допомогою методів психології.

У світі накопичений великий досвід формування особистості підприємця. В першу чергу це формування відбувається еволюційним шляхом. Підприємець – це хазяїн, а усіх хазяїв, як куркулів та підкуркульників, було знищено радянською владою, позбавивши суспільство набутого досвіду підприємництва. І, як з нового аркушу, почали формувати суспільство добросовісних виконавців, які практично не можуть функціювати в умовах ринку.

Підприємець діє в умовах невизначеності. Представник Австрійської школи, центральною точкою досліджень якої стає підприємець та підприємництво, Франк Найт (1885-1972) підняв тему невизначеності як центральну проблему діяльності, що була означена ще Кантільйоном на початку 18 ст. Саме він перший розділив поняття «справжня невизначеність» та «ризик», мотивуючи це тим, що ризик може бути оцінений та прорахований, так як він може бути параметризований через вірогідність можливих результатів. В той час, як справжня невизначеність не може бути оцінена та прорахована, оскільки неможливо оцінити невизначену категорію. І саме в умовах невизначеності діє підприємець [8].

Жан-Баптіст Сей (1767-1832) першим зобразив підприємця як самостійний економічний суб'єкт. За вченням Сея підприємець в економічній системі відіграє центральну роль координуючи виробничий процес та поєднуючи різні фактори. Саме підприємець наглядає, координує та керує всією системою. Якщо ж він буде виключений з економічної системи вона зупиниться [9].

Вчення Сея підтверджуються практикою вітчизняної економіки: відсутність підприємців призвела до скорочення робочих місць за період з 2000р. до 2011 р. на 3 млн.950 тис. робочих місць. Для довідки: кількість економічно-активного населення (15-70 pp.) у

Житомирській області станом на цей час складало 621,1 тис. осіб. Різке скорочення робочих місць призвело до значного зниження добробуту населення.

Посприятим у вирішенні проблеми підготовки підприємців має усі можливості Житомирський державний університет ім. І. Франка, який має потужну кафедру практичної та соціальної психології і незаповнений ліцензований обсяг по набору студентів за спеціальністю «Менеджмент та адміністрування».

У м. Житомирі функціонує три державні ВНЗ 4 рівня акредитації, які готують фахівців за спеціальністю: «Менеджмент і адміністрування». Загальний ліцензований обсяг набору на цю спеціальність складає – 275 осіб. Фактично у 2015 році на навчання за цією спеціальністю на перший курс зараховано лише – 71 студент, що складає – 25,8%, або четверта частина від ліцензованого обсягу.

Ліцензія підтверджує наявність можливостей вузу готувати відповідних фахівців. На сьогодні значно знизилась потреба на ринку праці в менеджерах, про що наглядно свідчать набори студентів. Отож, виникає потреба шукати шляхи її реалізації.

Ринку потрібні підприємці. Основною різницею між менеджером і підприємцем є особливості особистості.

Слід зауважити, що допускаються помилки ті вчені та практики, які ототожнюють особливі характеристики менеджера і підприємця, особливо, якщо брати до уваги, що менеджери радянського періоду формувалися при командно-адміністративній системі.

Менеджерська діяльність – це виконавча діяльність, тобто менеджер виконує поставлене завдання, а підприємець, в першу чергу, повинен побачити в зовнішньому середовищі проблему, вміти визначати наскільки її рішення буде потрібно суспільству, визначитися з ресурсами і технологією поєднання ресурсів з метою одержання прибутку. Тут підприємця можна порівняти одночасно і з автором, і з режисером, і з виконавцем такої діяльності. При розгляді відмінностей в діяльності підприємця і менеджера варто згадати твердження Т.І. Артем'євої «Справа в тому, що індивід може виконувати діяльність чисто операціонально, виконуючи у відповідності до заданого еталону, згідно інструкції, для чого йому абсолютно може бути досить тих чи інших знань, здібностей до мислення, сприйняття, в ній участі брати не будуть»[1, с.128]. Менеджер, виконуючи відповідні накази, застосовує в своїй роботі відповідні методи та прийоми задля виконання поставленого перед ним завдання. Якщо зважити на те, що для виконання тієї чи іншої діяльності, індивід повинен засвоїти ті прийоми, методи та операції, без знання яких неможливо її виконання, то менеджери спираються

на досвід менеджерської роботи, який є досить багатим, і який, не зважаючи на роботу в ринкових умовах, не завжди залежить від невизначеності і мінливості ринку.

Звичайно, менеджер може бути підприємцем, як і будь-який індивід, але він має мати особливі здібності до підприємництва, які в силу особливості самої діяльності є не тотожними здібностям менеджера. В контексті сказаного варто пригадати слова К.К. Платонова: «Складна діяльність вимагає від особистості складних здібностей...»[5, с.93].

Розглядаючи проблему формування здібностей до підприємництва у населення доречно пригадати слова С.Л. Рубінштейна «...сама природа людини – продукт історії. Природа людини формується і змінюється в процесі історичного розвитку в результаті трудової діяльності»[6, с.539].

Здібності до підприємництва, як будь-які здібності індивіда, можуть розвиватися лише за наступних умов:

1. Здібності проявляються і розвиваються тільки в тій діяльності, котра вимагає відповідних здібностей (Б.М. Теплов, С.Л. Рубінштейн, Т.І. Артем'єва, С.Д. Максименко та ін.)[7,6,1,3].
2. Розвиток здібностей неможливий без споживання, засвоєння уже напрацьованих методів і прийомів: «ні одна здібність не може існувати, якщо вона не увібрала в себе ті методи і прийоми, котрі вже напрацьовані» [1, с.122].
3. Розвиток здібностей відбувається у діяльності і у відповідних для даного індивіда соціальних умовах. Тому, реальна підприємницька діяльність повинна бути розглянута у відповідності до соціальних умов, в котрих діє індивід.

Акцентувавши відмінності між менеджером і підприємцем, слід зауважити і на їхні спільні риси. В першу чергу – це робота з уже наявними ресурсами, робота з оточуючим середовищем, а також – однаковий технологічний процес тощо.

Вище наведене дає нам можливість внести пропозицію щодо підготовки в рамках спеціальності «Менеджмент і адміністрування» студентів за спеціалізацією «Підприємництво», використавши для цього час, відведений на варіативну складову. У навчальному плані по підготовці бакалаврів за спеціальністю «Менеджмент і адміністрування» відведено 3060 годин на варіативну частину.

На вибір студентів має бути запропонований блок «Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти». Підготовка бакалаврів за спеціальністю «Менеджмент і адміністрування» спеціалізації «Підприємництво» має відбуватися за нормативною частиною підготовки менеджера і за варіативною –

підготовки підприємця. Таким чином по закінченні навчання студент отримає диплом бакалавра з менеджменту з спеціалізацією «Підприємництво». Таке рішення допоможе вирішити дві задачі:

1. Підвищити рейтинг підготовки менеджерів і заповнити ліцензований обсяг;
2. Наблизити навчальні послуги університету до вимог ринку праці.

Підготовка бакалаврів за спеціальністю «Менеджмент і адміністрування» за спеціалізацією «Підприємництво» здійснюється за вибором студента. Студенту може бути запропонований даний блок та інший, наприклад «Військова підготовка».

Варіативна частина складається з дисциплін за вибором університету і за вибором студента. Тому, даний блок має передбачати вибір студента за трьома напрямками:

- підприємництво юридичної особи;
- підприємництво фізичної особи;
- підприємництво великих компаній.

При підготовці підприємця необхідно передбачити в обов'язковому порядку такі дисципліни:

- Особистість підприємця;
- Психологія підприємницької діяльності;
- Застосування методів психології у практичній діяльності підприємця при контактах з партнерами та іншими особами.

Список використаних джерел

1. Артемьева, Т.И. Методологический аспект проблемы способностей / Т.И.Артемьева. – М.: Наука, 1977. – 184 с.
2. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія. Вступ до спеціальності. Електронний ресурс:
(http://pidruchniki.com/13590421/psihologiya/praktichna_psihologiya)
3. Загальна психологія: підручник – / [С.Д. Максименко, В.О. Зайчук, В.В. Клименко та ін.]; за заг. ред. С.Д. Максименка. – [3-є вид.] – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 688 с.
4. Панок В.Г. Теоретичні проблеми визнання сутності практичного психолога. Електронний ресурс: (lib.iitta.gov.ua/5975/1/avtoreferat_Panok.pdf)
5. Платонов, К.К. Проблемы способностей / К.К. Платонов. – М.: Наука, 1972. – 432 с.
6. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии [Текст] / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: ЗАО «Издательство «Питер», 1999. – 720с
7. Теплов Б.М. Избранные труды [Текст] / Б.М. Теплов : В 2-х т. Т.1. – М.: Педагогика, 1985. – 328 с.
8. Knight, F.H.: 1921, Risk, Uncertainty and Profit / F.H. Knight. – N.Y.: Dodo Press, 2008. – 360 p.
9. Say, J.B. A Treatise on political Economy / J.B. Say. – Philadelphia: Cosimo Inc, 2007. – 492 p.

Збірник наукових праць викладачів та студентів

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

Випуск 1

Укладачі Журавльова Л.П., Портницька Н.Ф., Дем'янчук Ю.Ю.

Художнє оформлення обкладинки Кириченко В.В.